

Zappe László

Úti olvasmány

LŐRINCZY ATTILA: CELESTINA, AVAGY CALISTO ÉS MELIBEA TRAGIKOMÉDIÁJA

Az eredeti mű szerzője előbeszédében foglalkozik művének lehetséges félreolvasásaival: „Némelek váltig fanyalognak, hogy minden erény nélkül valók (ti. a könyv lapjai), s az ilyenek csak a történet egészét látják, s a részleteket figyelmen kívül hagyván, amolyan úti olvasmányként használják; mások az elmés szólásokat és a közmondásokat ragadják ki, minden figyelmökkel azokat tüntetvén ki s dicsérvén, s vakon haladván el mindamellet, mi leginkább hasznokra s épülésökre lehetne. Ám azok, kik lelkök igaz gyönyörűségét mindenek felett valónak tartják, elvetik a csak mesélni való történetet, s annak csupán tanulságát vonván le magok épülésére, szívből kacagnak a szellemes mondásokon, a bölcsék intelmeit és magvas mondásait pedig megőrzik emlékezetökben, hogy alkalmasint magok is azok szerint járjanak el ügyes-bajos dolgaikban és cselekedeteikben.”

E fejtegetésből nem egészen mellékesen az is kiderül, hogy Fernando de Rojas a XV–XVI. század fordulóján maga sem színpadra, hanem olvasnivalónak szánta művét. A spanyol *Romeo és Júlia*ként emlegetni már ezért is meglehetősen felszínes ötlet, de egyébként is mindössze annyiban hasonlít Shakespeare évszázaddal későbbi munkájára, hogy ez is tragikus végű szerelmi történet. A tragédia okai azonban egészen mások, egyáltalán az, hogy a szerelmesek törvényes módon is egymáséi lehetnének, föl sem merül. Elképzelhető persze, hogy Melibea roppant gazdag apja kikeresztelkedett zsidó – mint ahogy ez magáról Rojarsról is feltételezhető –, akivel Calisto lovag nem közösködhet nyilvánosan, de a szövegből éppen az is kibogarászható, hogy a nemesúr öröklött és buzgón herdált vagyona ugyancsak kevés ahhoz, hogy reménnyel pályázhasson a gazdag leány kezére. A szerző azonban minderről hallgat. Az erkölcsöket, a szokásokat, az érzelmeket festi inkább roppant alaposan, szellemesen, sokoldalúan, élvezetesen. Mint az 1979-es magyar kiadás utószavában Kulin Katalin meggyőzően fejtegeti, Rojas azt az időt írja le zseniálisan, amikor a középkori valláserkölcsei rendet már szétzilálta a pénz hatalmán alapuló új életszemlélet. Ám a cinikus-anyagi viselkedés, amelyen csak máz a szenteskedő szöveg, egyúttal megengedi a pogány eszméket, a boszorkányságba, varázslatokba vetett hitet is. Melibea pálfordulását, hogy kezdeti ridegsége után hirtelen leküzdhetetlen szerelemre gyullad Calisto iránt, nehéz mással magyarázni, mint Celestina bűvös mesterkedéseivel. A ravasz vénasz-

szony minden rábeszélőképessége, cseles társalgási taktikája ehhez kevés lenne.

Rojas műve teljesen filmszerű. Fittyet hány bármilyen színpadi követelménynek. A szereplők az utcán, menet közben beszélgetnek, aztán megérkeznek, bemennek a házba, mintha csak kamera követné őket. Igaz, a mellőzhetetlen körülményeket, cselekvéseket – beleértve a szeretkezések leírását is – a szerző roppant ügyesen beleszövi a dialógusokba. Így a bőbeszédű, rengeteg dolgot sűrítő szövegek csöppet sem emlékeztetnek sem filmbeli, sem igazi színházi párbeszédre. Érthető viszont, hogy a mű pompás világa, szellemisége, levegője annyira magával ragadta Harsányi Sulyom László tatabányai színigazgatót és rendezőt, hogy – a reneszánsz év nyújtotta lehetőségeket is kihasználva – darabot íratott Rojas alkotásából.

Nehéz eldönteni, vajon Lőrinczy Attila túl sokat vagy túl keveset tartott-e meg az eredetiből, amikor

Margitai Ági (Celestina), Friedenthal Zoltán (Calisto) és Egyed Attila (Szolga)

a neveken, a történetvázon kívül ironizálva-karikírozva ugyan, de valamelyest ragaszkodott a régies hangvételhez, a reneszánsz komédiák nyersségéhez is, vaskosságát még meg is toldva a mai ízlés szerint. A közel tízszer annyi szöveget aránylag ügyesen gyűrte bele kétszer hatvanpercnyi színházképes keretbe. A helyszínváltások ma már nem okoznak technikai gondot, a logika megbicsaklásait pedig abszurdnak lehet feltüntetni. Amivel igazából nem tud megküzdeni az átíró, az az eredeti szellemének,

Sipos Zoltán felvételei

nagyszabású világgépének a megidézése, illetve korrunkba transzponálása. A Tatabányán *Celestina, avagy Calisto és Melibea tragikomédiája* címmel játszott darab leginkább egy kicsit átfofozott átlagos reneszánsz komédiára hasonlít. Ezen belül Lőrinczy Attilának vannak kimondottan ügyes megoldásai. Összességében ugyan nem túl gyümölcsöző az, hogy Celestinát egy mesterségét öntudattal úzó madámra redukálja, de az jót tesz a darab szerkezetének, hogy az eredetiben az ősi ipart büszke önállósággal úzó Areusát prostituáltjelölt parasztlánnyá változtatta, és az is termékeny megoldás, hogy Melibeát szabadságra vágyó leánynak, apját pedig lányát féltékeny szeretettel őrző özvegyembernek rajzolta át.

A darab befejezése viszont magába sűríti az átírás kudarcát. Az eredeti tragikomédiában ugyanis maga a tragédia válik röhejessé, mégpedig a benne részt vevők jelleme folytán. Rojásnál Celestinát Calisto szolgálai megölik, mert nem hajlandó megosztani velük a gazdájuktól kicsalt pénzt, majd az őrség elől menekültükben egy ablakból kiugorva nyakukat szegik, de félholtan még le is fejezik őket. Calisto ellen merényletet próbálnak szervezni a Celestina által futtatott lányok, ám a szerelmes ifjú a támadáskor egy létráról lepottyanva leli halálát. Egyedül Melibea cselekszik tudatosan, sőt öntudatosan, amikor szerelmét, vétkét vállalva öngyilkos lesz. Tatabányán ezzel szemben Celestina mindössze elájul, amikor üzlettársai rátámadnak, ezt követi egy burleszkszerű gyilkolás, mindenki meghal, de rögtön föl is támad és táncra perdül, nehogy a nézőket elszomorítsák. Az indoklás hasonló, mint a *Koldusopera* végén a királyi kegyelemé, csak itt ennek semmi alapja.

Abban, hogy nem sikerült összhangba hozni a vídián kötődő, játékosan humorizáló hangvételt a viccesen tragikus véggel, az előadásnak is része van. Harsányi Sulyom László és az őt lábtörése miatt kisegítő Novák Eszter ugyanis vaskos, de nem nagyon mély komédiát játszat. A Közművelődés Házának termében a színpad és a nézőtér között helyezték el a játékteret, így a színpadon is nézők ülhetnek. Kiss Gabriella díszlettervező a színteret három mélyedésre osztotta, közepén, Celestina házának sufniszerű

Jelenet az előadásból

helyiségében bonyolítják le az intim találkát, balra Melibea házát művirágmező, jobbra Calistóét vízmedence jelzi. A peremeken közlekedő színészek könnyedén helyezik át a játékot egyik szinterről a másikra. Kutas Diána mai ruhákat ad a játszókra, nem túl ötletesen alkalmazkodva jellemükhöz.

Margitai Ági számára jutalomjáték lehetne a címszerep, a sikert le is aratja, körülötte forog az előadás, és ő derekasan megállja a helyét a forgatagban. A darab és a figura írói-rendezői felfogása azonban megfosztja az igazán nagy alakítás lehetőségétől. A madámkliséjét Margitai Ági gazdagon megtölti árnyalatokkal, a múlhatatlan életkedv, az éles elméjű szócavarás, az üzleti okosság, a cinikus bölcsesség színeivel. Nem adatik meg viszont neki az eredeti Celestina titokzatosságának, földöntúli hatalmakkal cimboráló boszorkányságának ábrázolása. Lukáts Andor finom lelki rezdüléseket éreztetve hozza a féltő apát, Friedenthal Zoltán Calisto nyavalygásainak kigúnyolásában remekel. Egyed Attila mint impertinens szolgajó, Katona László bamba szolgaként elragadó. Viola Gábor a színlap szerint katona, amúgy cinikus ifjú. Téby Zita az átírat szövegéhez illően kicsit butuska Melibeát játszik. Lapis Erika szabványprostituáltat ad, Szilágyi Katalin lompos-ostoba pályakezdőt.

Nem állítom, hogy a tatabányai előadás alkotói úti olvasmányának kijáró felületességgel olvasták a *Celestinát*, viszont amit kihoztak belőle, bár kétségkívül kellemes, de hamar múló színházi élmény.

LŐRINCZY ATTILA: CELESTINA, AVAGY CALISTO ÉS MELIBEA TRAGIKOMÉDIÁJA (Jászai Mari Színház, Tatabánya)

Díszlet: Kiss Gabriella. Jelmez: Kutas Diána. Rendező: Harsányi Sulyom László és Novák Eszter. Szereplők: Margitai Ági, Lapis Erika, Szilágyi Katalin, Viola Gábor, Friedenthal Zoltán, Egyed Attila, Katona László, Lukáts Andor, Téby Zita.